EDUSKUNTA
Valtiovarainvaliokunta
sara.kuitunen@eduskunta.fi

Asia: O 16/2025 vp Hyvinvointialueiden talousnäkymät ja alijäämien kattaminen

Hyvinvointialueiden taloudellinen kehitys eriytyy

- Kansallisella tasolla kattamattomien alijäämien tarkastelu vuoden 2026 lopussa antaa suppean tilannekuvan hyvinvointialueiden taloudesta ja peittää alleen merkittävän alueellisen vaihtelun, johon tulisi kiinnittää huomiota.
- Eriytymiskehitykseen vaikuttaa alueiden erilaiset lähtökohdat ja olosuhteet, nykyinen rahoitusjärjestelmä siirtymätasauksineen sekä muutostoimien etenemisvauhti.
- Haasteellisimmassa tilanteessa olevien hyvinvointialueiden kattamattoman alijäämän määrä vuoden 2026 lopussa vastaa lähes 11 % osuutta näiden alueiden ko. vuoden ennakoiduista toimintakuluista eikä talouden tasapainottaminen vuoden 2026 loppuun mennessä ole mahdollista palveluja vaarantamatta.
- Rahoitusjärjestelmää tulisi uudistaa kiireellisesti säilyttäen siinä tarvittavat kannustavat elementit, jotka mahdollistavat samalla julkisen talouden kestävyyden tavoitellulla tavalla.

Hyvinvointialueiden taloudesta ja rahoituksesta

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Hyvinvointialueiden valtion rahoituksen tarkoituksena on varmistaa, että kaikilla hyvinvointialueilla on olosuhteista ja asukkaiden rahoitustarpeiden eroista huolimatta edellytykset toteuttaa lakisääteiset tehtävänsä. Hyvinvointialueiden taloudesta ja rahoituksesta noin 98 % koostuu sosiaali- ja terveydenhuollosta ja 2 % pelastustoimesta. Talouden kestävyyden tarkastelun kannalta tällöin painottuu sosiaali- ja terveydenhuolto. Riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen turvaamiseksi, on sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan valtionrahoituksen määräytyminen hyvinvointialueille säädetty pääasiassa väestön alueellisiin palvelutarpeisiin

CC BY

perustuvaksi. Palvelutarpeiden taustalla on tutkimustietoa ja palvelutarvetta kuvaavien tekijöiden mallintamisesta ja kehittämisestä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tarvetekijöiden lisäksi rahoituksessa huomioidaan alueiden erilaisia olosuhdetekijöitä ja asukasmäärä. Hyvinvointialueiden rahoitusmallia kutsutaan laskennalliseksi rahoitukseksi ja hyvinvointialueet päättävät itsehallintonsa perusteella ja toimivaltansa rajoissa sen kohdentamisesta.

Valtion rahoitus hyvinvointialueille ei kuitenkaan tosiasiallisesti kohdennu tarveperusteisesti eikä laskennallisen rahoituksen mukaisena, sillä rahoitusmalliin sisältyy siirtymäkausi vuosina 2023-29. Tänä aikana laskennallista rahoitusta joko lisätään tai vähennetään laissa määritellyin perustein. Siirtymäkauden aikana kuitenkin vain 40 % alueista saavuttaa tarveperusteisen laskennallisen rahoitusmallin, mikä on omiaan voimistamaan alueellista eriytymistä ja heikentää hyvinvointialueiden mahdollisuuksia toteuttaa järjestämisvastuutaan.

Hyvinvointialueiden rahoitusta tarkistetaan jälkikäteen laskennallisten kustannusten ja toteutuneiden kustannusten erotuksella. Toteutuneiden kustannusten huomioon ottaminen tapahtuu kahden vuoden viiveellä. Jälkikäteistarkistuksessa on mukana kannustavia elementtejä ja vuoden 2026 alusta alkaen tarkistukseen liittyy portaittain kasvava omavastuu. Rahoituksen jälkikäteistarkastus tapahtuu kansallisella tasolla ja kunkin vuoden alueellinen rahoitus määräytyy edelleen laskennallisin perustein, minkä lisäksi alueen rahoitusta oikaistaan mahdollisella siirtymälisäyksellä tai -vähennyksellä.

Hyvinvointialueille on säädetty alijäämien kattamisvelvollisuus tiukempana kuin kunnille ja alijäämä tulee kattaa kahden vuoden kuluessa tilinpäätöksen vahvistamisesta. Siten vuonna 2023 ja sen jälkeen syntyneet alijäämät tulee lain mukaan kattaa vuoden 2026 loppuun mennessä.

Palvelutarveperusteinen rahoituksen on tarkoitus tukea alueita myös vähentämään ja poistamaan jo ennen uudistusta valvontaviranomaisten todentamia eroja palvelujen saatavuuksissa ja saavutettavuuksissa eri alueilla ja alueiden sisällä. Maantieteellinen ja sosioekonominen eriytymiskehitys oli olemassa jo ennen hyvinvointialueita ja uudistuksella tavoiteltiin osaltaan sen umpeen kuromista. Tarkoitustaan toteuttamaton rahoituksen siirtymätasausjärjestelmä kuitenkin osaltaan jatkaa tätä kehitystä eikä tue tarkoitetulla tavalla tilanteen korjaamista.

Hyvinvointialueiden talouden tasapainon ja julkisen talouden kestävyyden kannalta olisi keskeistä pyrkiä ensi tilassa rahoitusmallin korjaamiseen ja luomaan kaikille hyvinvointialueille edellytykset palvelujen järjestämiseen ja talouden tasapainottamiseen. Korjaustoimien tavoitteena tulisi olla rahoituksen kohdentaminen alueille tarveperusteella, estää tai merkittävästi hillitä alueellisen eriytymisen kehittymistä ja

saattaa hyvinvointialueiden rahoitus julkisen talouden kannalta kestävälle pohjalle. Rahoituksen tosiasiallinen kohdentaminen kaikille hyvinvointialueille yhtenäisesti laskennallisen mallin perustella on keskeistä, jotta parannetaan mahdollisuuksia tunnistaa eroja hyvinvointialueiden toiminnassa ja olosuhteissa sekä edelleen kehittää rahoitusmallia tulevaisuudessa alueille annettujen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Talouden eriytyminen voimistuu vuoteen 2026 mentäessä

Alueiden talouden kehitys oli ennakkotietojen mukaan merkittävästi alijäämäistä (1,2 mrd) vuonna 2024 vaikkakin alijäämä pienentyi vuodesta 2023. Kumulatiivisen alijäämän määrä hyvinvointialueiden taseissa on samojen tietojen perusteella vuoden 2024 tilinpäätöksissä jo reilut 2,5 mrd. euroa. Kansallisella tasolla kehitys eteni kokonaisuutena oikeaan suuntaan mutta on erityisen huolestuttavaa, että ennakkotietojen mukaan 10 alueella alijäämä edelleen kasvoi vuodesta 2023. Näillä alueilla toimintakulujen muutos-% edellisestä vuodesta vaihteli välillä 0,9 - 7,1 %, kun kansallisella tasolla toimintakulujen muutos oli 3,1 %.

Vuonna 2025 hyvinvointialueiden rahoitukseen sisältyy vuoden 2023 laskennallisten ja toteutuneiden kustannusten perusteella jälkikäteistarkistus, mikä korottaa valtionrahoitusta kansallisella tasolla n. 1,4 mrd euroa vuonna 2025. Tämän pitäisi parantaa alueiden taloudellisia edellytyksiä vuonna 2025. Hyvinvointialueiden vuoden 2025 talousarviotietojen perusteella kuitenkin 7 aluetta ennakoi edelleen taloutensa alijäämäiseksi vuonna 2025 ja näiden alueiden osalta yhteenlaskettu kattamaton alijäämä olisi vuoden 2025 lopussa n. 1 mrd euroa. Muiden alueiden yhteenlaskettu kattamaton alijäämä olisi pienentymässä noin 400 milj. euroa mutta olisi edelleen 1,2 mrd. euroa vuoden 2025 lopussa.

Vuoden 2026 osalta alueiden taloussuunnittelutiedot ovat osin viitteellisiä ja mm. valtionrahoitus tulee päivittymään jo pelkästään aiemmasta arviosta pienentyvän jälkikäteistarkistuksen määrän vuoksi. Lisäksi kevään aikana päivitetään useita aluekohtaisen rahoituksen määräytymistekijöitä, joilla on väistämättä vaihtelevia vaikutuksia vuoden 2026 valtion rahoituksen aluekohtaiseen jakautumiseen ja talouden suunnitteluun hyvinvointialueilla. Siten tilannetta tulee uudelleen tarkastella em. tietojen päivittymisen jälkeen.

Voimassa olevien taloussuunnitelmien mukaan vuoden 2026 lopussa olisi kattamatta alijäämiä kansallisella tasolla noin 830 milj. euroa, mikä vastaa noin 3 % osuutta hyvinvointialueiden vuoden 2026 suunnitelluista toimintakuluista. Eriytymiskehitys on kuitenkin selkeää kokonaisuuden sisällä. Aluetasoisesti tarkasteltuna 11 alueella alijäämää on edelleen kattamatta vuoden 2026 lopussa ja sen kokonaismäärä on noin 1,2 mrd. euroa. Tämä vastaa näiden alueiden taloussuunnitelman 2026 mukaisista toimintamenoista lähes 11 % osuutta. Näin merkittävän koko luokan kustannusten vähentämisen toimenpiteitä ei voida toteuttaa lyhyessä ajassa

palveluja vaarantamatta. Edelleen niiden alueiden välillä, joilla ennakoidaan vuoden 2026 lopussa olevan kattamatonta alijäämää, on huomattavia eroja alijäämän suhteellisessa suuruudessa. Näillä alueilla kattamattoman alijäämän suhde taloussuunnitelmavuoden toimintakuluihin vaihtelee 5,2 - 19,8 % välillä. Muiden alueiden osalta alijäämät tulevat katetuiksi ja vuoden 2026 lopussa kumulatiivinen ylijäämä olisi yhteensä n. 330 milj. euroa.

Hyvinvointialueiden talouden tilannetiedot ja näkymät talouden tasapainottamiseen päivittyvät lopullisten vuoden 2024 tilinpäätöstietojen vahvistuttua, vuoden 2026 valtionrahoituksen täsmennyttyä ja alueiden muutosohjelmien edetessä. Tulevaan kehitykseen vaikuttaa merkittävästi myös tulevat työehtosopimukset sekä se, jatkuuko nykyisen työehtosopimukseen liittyvä palkkojen kehittämisohjelma. Mikäli hyvinvointialueiden valtionrahoitusta ohjaava hyvinvointialueindeksi ja sen määräytymiseen vaikuttava yleinen ansiotasoindeksin kehitys erkanevat toistamiseen hyvinvointialueiden työehtosopimusten kustannuskehityksen tasosta, on talouden tasapainottamisen haaste vielä edellä kuvattuakin suurempi.

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

Arja Pesonen
ekonomisti

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
www.hyvil.fi
etunimi.sukunimi@hyvil.fi
Y-tunnus: 3324881-1

Välfärdsområdesbolaget Hyvil Ab
www.hyvil.fi
fornamn.efternamn@hyvil.fi
FO-nummer: 3324881-1